

HISTORIA PAŃSTWA I PRAWA POLSKI

TOM III

OD ROZBIORÓW DO UWŁASZCZENIA

Pod redakcją
JULIUSZA BARDACHA i MONIKI SENKOWSKIEJ-GLUCK

Napisali:

**WOJCIECH M. BARTEL, WŁADYSŁAW CWIK,
STANISŁAW GRÓDZISKI, ARTUR KOROBOWICZ,
KAZIMIERZ ORZECOWSKI, STANISŁAW SALMONOWICZ,
MONIKA SENKOWSKA-GLUCK, WŁADYSŁAW SOBOCIŃSKI,
KATARZYNA SÓJKA-ZIELIŃSKA, ZBIGNIEW STANKIEWICZ,
JAN WĄSICKI**

WARSZAWA 1981

HISTORIA PAŃSTWA I PRAWA POLSKI

Pod ogólną redakcją
JULIUSZA BARDACHA

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

SPIS RZECZY

Przedmowa	5
Wykaz skrótów	7
Wstęp	11
Terytorium i zaludnienie — 11.	

Rozdział pierwszy

ZABÓR PRUSKI 1772—1806

(Jan Wąsicki)

I. Zarys historyczny	19
Rozwój gospodarczy — 20. Sytuacja społeczno-polityczna na ziemiach polskich w latach 1741—1806 — 22.	
II. Źródła prawa i poznania prawa	27
Pruskie ustawodawstwo państwowe — 28. Prawa prowincjonalne — 29.	
III. Ustrój społeczny	31
Chłopi — 31. Szlachta — 33. Miasta i mieszczenie — 36. Żydzi. 40.	
IV. Ustrój polityczny i administracja	42
Rozwój terytorialny Prus — 42. Ustrój władz — 46. Ustrój przyłączonych ziem polskich. Stanowisko w obrębie monarchii pruskiej — 48. Władze prowincjonalne — 49. Władze lokalne — 50. Administracja wsi i miast — 51. Skarbowość — 53. Wojskowość — 55. Szkolnictwo — 57. Stosunki wyznaniowe — 59.	
V. Sądownictwo.	62
Charakterystyka ogólna — 62. Sądownictwo niższe — 63. Sądy w miastach królewskich — 64. Sądy wyższe — 64. Fiskalat — 65.	

Rozdział drugi

KSIĘSTWO WARSZAWSKIE

(W. Sobociński, M. Senkowska-Gluck)

I. Zarys historyczny	66
II. Źródła prawa i poznania prawa	70
System aktów normatywnych Księstwa Warszawskiego — 70. Prawo francuskie w Księstwie Warszawskim — 73. Stosowanie dawnego prawa polskiego i praw zaborczych — 74. Najważniejsze materiały dokumentacyjne — 76.	
III. Ustrój społeczny	78
Ogólne zasady ustroju społecznego w prawie Księstwa Warszawskiego — 78. Chłopi — 79. Szlachta — 82. Mieszczaństwo — 84. Żydzi — 87.	
IV. Ustrój polityczny i administracja	89

Komisja Rządząca — 89. Władza monarsza i rząd krajowy — 90. Sejm — 94. Organizacja administracji — 98. Skarbowość — 106. Wojsko 109. Szkolnictwo i nauka prawa — 111. Wyznania — 117.

V. Sądownictwo (A. Korobowicz)	120
Sądownictwo w okresie Komisji Rządzącej — 120. Konstytucyjne zasady organizacji sądowej — 122. Sądy cywilne — 123. Sądy karne — 125. Sąd kasacyjny — 126. Kwalifikacja urzędników sądowych — 127. Administracja i nadzór — 127. Organy pomocniczo-wykonawcze sądów — 128. Prokuratura — 128. Adwokatura — 129. Notariat i urzędnicy hipoteczni — 130.	
VI. Prawo cywilne (K. Sójka-Zielińska)	131
Wprowadzenie ustawodawstwa napoleońskiego na ziemiach polskich — 131. Kodeks Napoleona — 134. Kodyfikacja napoleońska w okresie przejściowym 1813—1815 — 150. Kodeks Handlowy — 151.	
VII. Postępowanie cywilne (K. Sójka-Zielińska)	153
Wprowadzenie francuskiej procedury cywilnej do Księstwa Warszawskiego — 153. Przebieg procesu I instancji — 154. Środki odwoławcze — 156. Postępowanie egzekucyjne — 157.	
VIII. Prawo karne materialne (W. Ćwik)	158
IX. Postępowanie karne (W. Ćwik)	164

Rozdział trzeci

KRÓLESTWO POLSKIE 1815—1863

(Z. Stankiewicz)

I. Utworzenie Królestwa Polskiego	168
Rada Najwyższa Tymczasowa Księstwa Warszawskiego — 168. Decyzje Kongresu Wiedeńskiego — 173. Rząd Tymczasowy Królestwa Polskiego — 176. Podstawy gospodarcze — 178.	
II. Polityka zaborec a polska myśl polityczna i prawna	180
Okres konstytucyjny 1815—1830 — 180. Okres międzypowstaniowy 1831—1863 — 191. Nauka i nauczanie prawa — 216.	
III. Źródła prawa i poznanie prawa	225
Okres konstytucyjny — 226. Okres międzypowstaniowy — 233. Publikacja aktów prawnych — 236.	
IV. Ustrój społeczny	242
Prawne podstawy ustroju społecznego — 242. Szlachta — 244. Chłopi — 251. Ludność miejska — 262. Żydzi — 278. Prawa cywilne, obywatelskie, polityczne i narodowe — 287.	
V. Ustrój polityczny	293
Typ i forma ustroju państwowego — 293. Władza królewska i rząd — 300. Reprezentacja narodowa — 317.	
VI. Administracja	331
Ogólna charakterystyka systemu administracyjnego — 332. Centralne władze administracyjne — 333. Administracja terenowa — 354. Urzędnicy — 364.	
VII. Skarbowość	368
Struktura budżetów — 369. Przychody skarbowe — 372. Rozchody skarbowe — 377. Rachunkowość, kontrola, egzekucja należności skarbowych — 379. System pieniężny — 381. Komisje finansowe i handlowe — 382. Publiczne instytucje kredytowe — 383.	
VIII. Wojskowość	388
Okres konstytucyjny — 389. Okres międzypowstaniowy — 391.	
IX. Oświata i nauka	397
Okres konstytucyjny — 397. Okres międzypowstaniowy — 404.	

X. Wyznania	410
Okres konstytucyjny — 411. Okres międzypowstaniowy — 414.	
XI. Ustrój polityczny i administracyjny czasu powstań narodowych	417
Powstanie listopadowe — 417. Polskie państwo podziemne w powstaniu styczniowym — 429.	
XII. Organizacja sądownictwa (A. Korobowicz)	469
Konstytucyjne zasady organizacji sądowej i charakter zmian — 469. Sądy cywilne — 471. Sądy karne — 472. Zmiany w instancji najwyższej — 476. Sądy specjalne — 484. Administracja i nadzór — 485. Kwalifikacje urzędników sądowych i zasady nominacji — 486. Zasady odpowiedzialności urzędników sądowych — 488. Notariat i organizacja hipoteki — 491. Adwokatura — 492.	
XIII. Prawo cywilne (K. Sójka-Zielińska)	493
Reforma prawa cywilnego w 1818 r. — 493. Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. — 500. Dalsze reformy z 1825 — 503. Prace nad księgą II Kodeksu Narodowego — 510. Prawo osobowe i rodzinne po 1830 r — 511. Zmiany w prawie rzeczowym i zobowiązań — 515.	
XIV. Postępowanie cywilne (K. Sójka-Zielińska)	517
Procedura francuska w praktyce sądowej Królestwa Polskiego — 517. Projekty nowej procedury cywilnej z 1820 r. — 518. Postępowanie w sprawach hipotecznych — 518. Postępowanie w sprawach posesoryjnych — 519. Zmiany w zakresie środków prawnych — 520. Zmiany w postępowaniu egzekucyjnym — 521.	
XV. Prawo karne (W. Ćwik)	522
Okres do wprowadzenia Kodeksu Karzącego z 1818 r. — 523. Kodeks Karzący Królestwa Polskiego z 1818 r. — 526. Zmiany w prawie karnym w latach 1818—1847 — 532. Kodeks Kar Głównych i Poprawczych z 1847 r. — 541. Zmiany w prawie karnym w latach 1848—1864 — 556. Prawo karne wojskowe i powstańcze — 560.	
XVI. Postępowanie karne (W. Ćwik)	564
Postępowanie zwykłe — 565. Postępowanie odrębne — 574. Projekty kodyfikacji postępowania karnego — 577.	

Rozdział czwarty

ZABÓR PRUSKI 1806—1843

(J. Wąsicki)

I. Sytuacja społeczno-polityczna w Prusach w latach 1806—1815	580
Reforma finansowa — 582. Reforma ustroju administracyjnego. Władze centralne — 583. Administracja prowincjonalna — 584. Ustrój miast — 585. Służba wojskowa — 586.	
II. Sytuacja polityczna i gospodarcza po 1815 r.	587
Ewolucja polityczna — 587. Przemiany gospodarcze — 589.	
III. Źródła prawa i poznanie prawa	592
IV. Ustrój społeczny (K. Orzechowski)	593
Uwłaszczenie chłopów w państwie pruskim — 593. Kształtowanie się klasy robotniczej — 597. Stanowisko szlachty — 598.	
V. Ogólna charakterystyka odrębności prowincji Wielkiego Księstwa Poznańskiego (J. Wąsicki)	599
Stanowisko w obrębie monarchii pruskiej — 599. Wielkie Księstwo Poznańskie a Związek Niemiecki — 601. Polityka pruska w stosunku do ludności polskiej Wielkiego Księstwa Poznańskiego — 601. Język polski — 601.	
VI. Ustrój administracyjny	604
Administracja centralna — 604. Administracja prowincjonalna — 604. Administracja w prowincjach polskich — 606.	
VII. Sejm i sejmiki	610
Sejmy prowincjonalne — 610. Sejmiki powiatowe — 611.	

VIII. Sprawy wyznaniowe	612
Wyznanie rzymskokatolickie w Prusach — 612. Wyznanie ewangelickie w Prusach — 614.	
IX. Szkolnictwo	615
X. Wojsko	617
XI. Podatki	618
XII. Sądownictwo	619
Charakterystyka ogólna — 619. Sądownictwo w Wielkim Księstwie Poznańskim — 620.	
XIII. Prawo cywilne (K. Orzechowski)	621
Uwagi ogólne — 621. Prawo osobowe — 623. Proces cywilny — 645.	
XIV. Prawo karne 1772—1848	652
Prawo karne Śląska pruskiego — 653. Prawo karne pruskie na ziemiach I rozbioru — 655. Prawo karne Landrechtu wschodniopruskiego z 1721 r. — 655. Wprowadzenie PPK na ziemiach II i III rozbioru — 658. Prawo karne PPK 1794 r. — 659. Przemiany prawa karnego w okresie 1794—1848 — 662.	
XV. Proces karny 1772—1848	666
Śląsk pruski — 667. Prusy Zachodnie — 667. Prusy Południowe i Nowoschodnie — 668. Sprawy procesu karnego przed 1805 r. — 669. Procedura karna w latach 1806—1847 — 671. Proces i prawo karne wojskowe — 672.	
Rozdział piąty	
ZABÓR AUSTRIACKI 1772—1848	
(S. Grodziski)	
I. Zarys historyczny	675
II. Źródła prawa	679
Prawo polskie w Galicji — 679. Źródła prawa austriackiego — 681.	
III. Ustrój społeczny	687
Chłopi — 687. Szlachta — 695. Mieszczenie — 698. Żydzi — 704.	
IV. Poglądy polityczno-prawne	706
Charta Leopoldina — 706. Poglądy i programy reformatorskie w połowie XIX wieku — 709.	
V. Ustrój polityczno-administracyjny	712
Władza cesarska i organy centralne — 712. Administracja lokalna — 714. Sejm stanowy — 719. Organizacja skarbowości — 721. Organizacja sił zbrojnych — 725. Organizacja oświaty — 728. Położenie prawne wyznań religijnych — 731.	
VI. Organizacja sądownictwa 1772—1848 (K. Sójka-Zielińska)	736
Organizacja sądownictwa w pierwszych latach rządów austriackich — 736. Organizacja sądownictwa od reform józefińskich do 1848 r. — 740.	
VII. Prawo cywilne 1772—1848	748
Prace nad kodyfikacją prawa prywatnego w Austrii — 748. Kodeks Cywilny Austriacki z 1811 r. (ABGB) — 751.	
VIII. Postępowanie cywilne 1772—1848	767
Wprowadzenie procedury zachodniogalicyskiej — 768. Ogólne zasady procesu cywilnego — 768. Przebieg postępowania zwyczajnego — 769. Proces posesoryjny — 771. Postępowanie w sprawach poddańczych — 772. Inne rodzaje postępowania — 773.	
IX. Prawo karne 1772—1848 (S. Salmonowicz)	774
Przepisy prawa karnego obowiązujące w zaborze austriackim w latach 1772—1787 — 775. Kodeks karny Józefa II z 1787 r. — 777. Ustawa Karne Zachodniogalicyska z 1796 r. — 780. Kodeks Karny Austriacki 1803 r. — 782. Przemiany lat 1804—1848 — 784.	

X. Proces karny (1772—1848)	785
Okres 1772—1788 — 785. Powszechna ordynacja sądowa w sprawach karnych — 787.	
Procedura karna według Ustawy Karnej Zachodniogaliczyjskiej z 1798 r. — 789.	
Procedura Kodeksu Karnego Austriackiego z 1803 r. — 790. Prawo i proces karny wojskowy — 791.	

Rozdział szósty

USTRÓJ I PRAWO WOLNEGO MIASTA KRAKOWA

(1815—1848)

(W. M. Bartel)

I. Zarys historyczny	793
II. Źródła prawa	795
III. Ustrój społeczny	798
Chłopi — 798. Ludność miejska — 799. Żydzi — 801.	
IV. Ustrój polityczny i administracyjny	803
Prawo — międzynarodowy status Wolnego Miasta Krakowa — 803. Rezydenci — 804. Władze naczelne — 805. Administracja — 808. Skarbowość — 811. Milicja — 812. Stosunki wyznaniowe — 814.	
V. Ustrój sądów	815
Dzieje sądownictwa — 815. Organizacja i kompetencje sądów — 817. Notariat — 821. Urzędy stanu cywilnego — 821. Prokuratura — 821.	
VI. Prawo sądowe	822
VII. Powstanie krakowskie 1846 r.	823
Rys historyczny — 823. Ustrój społeczno-gospodarczy — 825. Ustrój polityczny — 827. Sądownictwo i prawo sądowe — 830. „Naród pod bronią” — 831.	

Rozdział siódmy

SYTUACJA PRAWNA POLAKÓW NA LITWIE, BIAŁORUSI I UKRAINIE w LATACH 1772—1863

(Z. Stankiewicz)

I. Terytorium i sprawy narodowościowe	834
II. Źródła prawa	837
III. System stanowy	838
Szlachta — 838. Chłopi — 841. Ludność miejska. Żydzi — 846.	
IV. Podział administracyjny	849
V. Sądownictwo	852
VI. Wojskowość	854
VII. Szkolnictwo	855
VIII. Wyznania	857

U w a g a: Indeks rzeczowy i osobowy dla tomów III i IV łącznie zamieszczony
jest na końcu tomu IV.